



บทที่ 5

**สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ**

ผลการวิจัย เรื่อง ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษา เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอน  
วิชากฎหมายในหมวดวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สรุปผลดังต่อไปนี้

**วัตถุประสงค์ของการวิจัย**

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมศึกษา เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนกฎหมาย  
ในหมวดวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรพุทธศักราช 2524 ในด้าน  
ต่อไปนี้

การบริหาร

ครูผู้สอน

นักเรียน

การนำหลักสูตรไปใช้

เนื้อหาวิชา

กิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมเสริมหลักสูตร

สื่อการสอนและแหล่งวิทยาการ

การวัดและประเมินผล

2. เพื่อ เปรียบ เทียบความคิดเห็น เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมาย  
ระหว่างครูสังคมศึกษาที่ได้รับการศึกษาอบรมด้านกฎหมายกับครูสังคมศึกษาที่ไม่ได้เรียน การศึกษาอบรม  
ด้านกฎหมาย

## วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างประชากรได้แก่ ครูสังกัดศึกษาที่สอนวิชาเลือกกฎหมาย ส 071 (กฎหมายที่ประชาชนควรรู้) ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนรัฐบาลทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยมีวิธีการสุ่มตัวอย่างประชากรดังต่อไปนี้

1. สํารวจรายชื่อโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่เปิดสอนวิชาเลือกกฎหมาย ส 071 (กฎหมายที่ประชาชนควรรู้) ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค
2. กลุ่มตัวอย่างประชากรครู ผู้วิจัยใช้ครูสังกัดศึกษาที่สอนวิชากฎหมายในหมวดวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนที่เปิดสอนวิชาเลือกกฎหมาย ส 071 (กฎหมายที่ประชาชนควรรู้) โรงเรียนละ 1 คน เป็นจำนวน 400 คน (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.)

การสร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามจำนวน 1 ชุด เพื่อสอบถามความคิดเห็น เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนกฎหมายในหมวดวิชาสังคมศึกษา แบ่งเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 เป็นคำตอบแบบตรวจคำตอบ (Check list) เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในด้านต่อไปนี้

การบริหาร

ครูผู้สอน

นักเรียน

การนำหลักสูตรไปใช้

เนื้อหาวิชา

กิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรม เสริมหลักสูตร

สื่อการสอนและแหล่งวิทยาการ

การวัดและประเมินผล

ตอนที่ 3 เป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open ended question) สำหรับให้ผู้ตอบแบบสอบถาม เสนอแนะ เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชากฎหมายในหมวดวิชาสังคมศึกษา

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับครูสังคมศึกษาที่สอนวิชากฎหมาย จำนวน 30 คน ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างประชากรในการวิจัยครั้งนี้ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข จากนั้นนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ได้เลือกไว้ และได้รับแบบสอบถามคืนมา 326 ฉบับ จากจำนวนทั้งหมด 400 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 81.50 ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยหาค่าร้อยละ ค่ามัธยิม เลขคณิต ( $\bar{X}$ ) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และค่าที (t-test) แล้วนำเสนอข้อมูลในรูปตารางและอธิบายประกอบ

### สรุปผลการวิจัย

1. เกี่ยวกับสถานภาพและข้อมูลที่เกี่ยวข้องของผู้ตอบแบบสอบถาม สรุปได้ว่า ครูสังคมศึกษาที่สอนวิชากฎหมายส่วนใหญ่เป็นชาย มีอายุระหว่าง 30-35 ปี มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด รองลงมาคือระดับปริญญาโท ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ไม่ได้รับ การศึกษาอบรมทางด้านกฎหมายและศึกษาวิชาเอกการสอนสังคมศึกษา รองลงมาคือวิชาเอก การสอนประวัติศาสตร์ มีประสบการณ์ในการสอน 6-10 ปีมากที่สุด ส่วนมากมีชั่วโมงสอน 15-19 คาบต่อสัปดาห์ และมีหน้าที่อื่นนอกจากการสอนด้วย หน้าที่ส่วนใหญ่ได้แก่หัวหน้าสาย สังคมศึกษา รองลงมาเป็นอาจารย์ฝ่ายปกครอง ในการสอนวิชากฎหมายครูสังคมศึกษาสอนวิชา กฎหมายส่วนใหญ่ด้วยความสมัครใจ และมีวิธีการแก้ไขปัญหาทางด้านกฎหมายและหาความรู้ เพิ่ม เติมทางด้านกฎหมายด้วยการศึกษาคำรากกฎหมายด้วยตนเอง วิธีสอนกฎหมายที่ ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ใช้มากที่สุดคือแบบบรรยาย รองลงมาใช้หลาย ๆ แบบรวมกัน
2. เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในด้านต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้
 

ด้านการบริหาร ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็น เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชา กฎหมายในด้านการบริหารโดยส่วนรวมว่าเป็นปัญหาปานกลาง แต่เมื่อ พิจารณารายข้อ ปรากฏว่าครูสังคมศึกษา เห็นว่า เรื่องไม่มีการนิเทศการสอนวิชากฎหมายในโรงเรียน เป็นปัญหามาก ส่วน เรื่องผู้บริหารไม่ส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ครูผู้สอน เข้าศึกษาอบรมด้านกฎหมาย เรื่องการ จัดสรรงบประมาณเพื่อการจัดหาสื่อการสอนและกิจกรรม เสริมหลักสูตรมีน้อยเกินไป และ เรื่อง ไม่มีการอบรมชี้แจงทำความเข้าใจร่วมกัน เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายและความสำคัญของการสอนวิชา

กฎหมายในหมวดวิชาสังคมศึกษาที่ครูสังคมศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหาปานกลาง ในขณะที่เดียวกันครูสังคมศึกษาเห็นว่า เรื่องผู้บริหารไม่ให้ความสำคัญแก่การเรียนวิชากฎหมาย เมื่อเปรียบเทียบ กับวิชาอื่นและไม่ให้การสนับสนุนหรือส่งเสริมการจัดกิจกรรม เสริมหลักสูตรว่า เป็นปัญหาน้อย

ด้านครูผู้สอน ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็น เกี่ยวกับปัญหาด้านครูผู้สอนโดยส่วนรวมว่า เป็นปัญหาปานกลาง แต่เมื่อพิจารณารายข้อปรากฏว่า ครูสังคมศึกษาเห็นว่า เรื่องครูไม่ได้ทำโครงการสอนและกำหนดขอบเขต เนื้อหาก่อนสอนทำให้สอนไม่ทันตาม เวลาที่กำหนดกับ เรื่องครูไม่ได้นำปัญหากฎหมายที่เกิดขึ้นในสังคมมาสัมพันธ์กับการเรียนการสอนในห้องเรียนให้น่าสนใจ เป็นปัญหาน้อย ส่วน เรื่องครูมีพื้นฐานความรู้ทางกฎหมายไม่เพียงพอ ไม่ค่อยศึกษาค้นคว้าความรู้ทางกฎหมายเพิ่มเติม ครูไม่เข้าใจความสำคัญของวัตถุประสงค์ของการสอนวิชากฎหมาย ขาดประสบการณ์การสอนวิชากฎหมาย ไม่มีเวลาเตรียมการสอนเพราะชั่วโมงสอนมากเกินไป ไม่ค่อยได้ใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ มาใช้สอนวิชากฎหมายและครูไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อวิชากฎหมาย เมื่อเปรียบเทียบกับวิชาอื่นครูสังคมศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหาปานกลาง

ด้านนักเรียน ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็น เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในด้านนักเรียนโดยส่วนรวมว่า เป็นปัญหาปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อปรากฏว่า ครูสังคมศึกษาเห็นว่า เรื่องนักเรียนขาดความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย ขาดทักษะในการคิด สรุปหรือตีความทางด้านกฎหมายด้วยตนเอง ขาดทักษะทางภาษาในการตอบปัญหาทางด้านกฎหมาย เป็นปัญหามาก ส่วน เรื่องทัศนคติของนักเรียนต่อวิชากฎหมายต่อผู้มีหน้าที่รักษากฎหมายไม่ดีพอ นักเรียนไม่เห็นความสำคัญและไม่เต็มใจเลือกเรียนวิชากฎหมายจึงไม่ตั้งใจเรียน จำนวนหน่วยการเรียนน้อยเกินไปและขาดแรงจูงใจในการศึกษาเพิ่มเติมทางกฎหมายครูสังคมศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหาปานกลาง

ด้านการนำหลักสูตรไปใช้ ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็น เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในด้านหลักสูตรและการนำไปใช้โดยส่วนรวมว่า เป็นปัญหาปานกลาง แต่เมื่อพิจารณารายข้อปรากฏว่า ครูสังคมศึกษาเห็นว่า เรื่องขาดแคลนเอกสารประกอบหลักสูตรวิชากฎหมายเพื่อใช้ในการเรียนการสอนเป็นปัญหามาก ส่วนเรื่องอื่น ๆ คือหลักสูตรวิชากฎหมายเขียนไว้กว้างเกินไป ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้ครบตามจุดมุ่งหมาย จำนวนหน่วยการเรียนไม่เหมาะสมกับปริมาณเนื้อหาวิชา วัตถุประสงค์ของหลักสูตรวิชากฎหมายไม่เหมาะสมกับสติปัญญาและวัยของผู้เรียนและไม่เจาะจงชัดเจนยากแก่การนำไปใช้เป็นแนวทางในการ

จัดการเรียนการสอน ครูสังคมศึกษา เห็นว่าเป็นปัญหาปานกลาง

ด้านเนื้อหาวิชา ครูสังคมศึกษามีความคิด เห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชา กฎหมายในด้านเนื้อหาวิชา โดยส่วนรวมว่าเป็นปัญหาปานกลาง แต่เมื่อพิจารณารายข้อปรากฏว่า ครูสังคมศึกษาเห็นว่า เกือบทุกข้อเป็นปัญหาปานกลาง ยกเว้น เรื่องเนื้อหาวิชากฎหมายไม่เป็น พื้นฐานในการเรียนระดับอุดมศึกษา ที่เห็นว่าเป็นปัญหาน้อย

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ครูสังคมศึกษาผู้สอนวิชากฎหมายมีความคิด เห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในด้านกิจกรรมการเรียนการสอนโดยส่วนรวมว่า เป็นปัญหาปานกลาง แต่เมื่อพิจารณารายข้อปรากฏว่า ครูสังคมศึกษาเห็นว่า เรื่องการนำวิธี สอนที่ให้นักเรียนค้นคว้าด้วยตนเอง เช่น วิธีการแก้ปัญหาหรือแบบสืบสอบทำได้ยาก ขาดกิจกรรม ที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้วิเคราะห์หรือตีความ แก้ไขปัญหาทางด้านกฎหมายด้วยตนเอง กิจกรรม เกี่ยวกับการปฏิบัติจริงบางอย่างทำได้น้อย เพราะเสียเวลาและค่าใช้จ่ายสูง เป็นปัญหามาก ส่วนเรื่องกิจกรรมที่สอดแทรกเข้าไปในวิชาอื่นทำได้น้อย ขาดกิจกรรมที่เร้าความสนใจของ นักเรียน ขาดกิจกรรมที่กระตุ้นให้นักเรียนเห็นความสำคัญของวิชากฎหมาย การสอนส่วนใหญ่ เน้นความจำมากกว่าการนำความรู้ไปใช้ การนำเหตุการณ์เกี่ยวกับปัญหากฎหมายในชีวิต ประจำวันมาสัมพันธ์กับบทเรียนทำได้น้อย และการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ทางกฎหมาย แก่นักเรียนไม่ค่อยได้ผลตามวัตถุประสงค์ ครูสังคมศึกษา เห็นว่าเป็นปัญหาปานกลาง

ด้านกิจกรรม เสริมหลักสูตร ครูสังคมศึกษาผู้สอนวิชากฎหมายมีความคิด เห็นเกี่ยวกับ ปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในด้านกิจกรรม เสริมหลักสูตรโดยส่วนรวมว่าเป็นปัญหา ปานกลาง แต่เมื่อพิจารณารายข้อปรากฏว่า ครูสังคมศึกษาเห็นว่า เรื่องขาดกิจกรรมที่ส่งเสริม การนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ศาลจำลอง อำเภอเคลื่อนที่ และกิจกรรมการ พาให้นักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ ครูสังคมศึกษาผู้สอนวิชากฎหมาย เห็นว่าเป็นปัญหามาก นอกจากนั้น เรื่องขาดความร่วมมือจากครูและนักเรียน สถาบันหน่วยงานราชการในการจัด กิจกรรม เสริมหลักสูตร ขาดการเตรียมการและวางแผนการจัดกิจกรรม ขาดอุปกรณ์ เครื่องมือ ในการจัดกิจกรรม ขาดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ และยกย่องให้เป็นตัวอย่างการปฏิบัติตามกฎระเบียบ เป็นปัญหาปานกลาง ส่วนเรื่องขาดการ อธิบายวัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมให้นักเรียนทราบก่อน ครูสังคมศึกษา เห็นว่า



เป็นปัญหาน้อย

ด้านสื่อการสอนและแหล่งวิทยาการ ครูสังคมนาวิชาผู้สอนวิชากฎหมายมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายด้านสื่อการสอนและแหล่งวิทยาการโดยส่วนรวมว่าเป็นปัญหาปานกลาง แต่เมื่อพิจารณารายข้อปรากฏว่า ครูสังคมนาวิชาเห็นว่าเรื่องโรงเรียนมีอุปกรณ์การสอนวิชากฎหมายน้อย ห้องสมุดโรงเรียนมีหนังสือ วารสาร เอกสารที่ให้ความรู้ทางกฎหมายน้อย เป็นปัญหามาก ส่วนเรื่องแหล่งวิทยาการทางกฎหมายอยู่ไกลเกินไป สื่อการสอนวิชากฎหมายในด้านสื่อดิจิทัลศึกษาไม่มี สภาพของโรงเรียนและห้องเรียนไม่อำนวยในการใช้สื่อการสอนบางชนิด คู่มือครูและเอกสารประกอบหลักสูตรมีไม่พอ หนังสือแบบเรียนมีรายละเอียดน้อยเกินไป อ่านเข้าใจยาก คำนิยามศัพท์ไม่ชัดเจน รูปเล่มและการพิมพ์ไม่ชวนให้อ่าน ครูสังคมนาวิชาเห็นว่า เป็นปัญหาปานกลาง

ด้านการวัดและประเมินผล ครูสังคมนาวิชาผู้สอนวิชากฎหมายมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในด้านการวัดและประเมินผลโดยส่วนรวมว่าเป็นปัญหาปานกลาง แต่เมื่อพิจารณารายข้อปรากฏว่า ครูสังคมนาวิชาเห็นว่าเรื่องนักเรียนขาดทักษะในการตอบข้อสอบแบบบรรยายหรือใช้เหตุผล การวัดพัฒนาการทางด้านทักษะทางกฎหมายทำได้ยาก ขาดกิจกรรมและไม่สามารถติดตามผลการนำความรู้ทางกฎหมายไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นปัญหามาก ส่วนเรื่องครูขาดความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการวัดผลแบบต่าง ๆ ไม่สามารถแบ่งสัดส่วนของคะแนนในการวัดความรู้และการปฏิบัติให้เหมาะสม การวัดและประเมินผลไม่ครอบคลุมวัดดูประสงค์ของหลักสูตร เน้นการวัดความรู้มากกว่าการปฏิบัติ และขาดการวัดและประเมินผลความรู้ของนักเรียนหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรม ครูสังคมนาวิชาเห็นว่า เป็นปัญหาปานกลาง

3. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในหมวดวิชาสังคมนาวิชาระหว่างครูสังคมนาวิชาที่ได้รับการศึกษาอบรมด้านกฎหมายกับครูสังคมนาวิชาที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมด้านกฎหมายปรากฏว่า โดยส่วนรวมแล้วแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ซึ่งตรงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ แต่เมื่อพิจารณาแต่ละด้านปรากฏว่า ครูสังคมนาวิชาทั้งสองกลุ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในด้านการบริหาร ด้านครูผู้สอน ด้านนักเรียน ด้านเนื้อหาวิชา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร ด้านสื่อการสอนและแหล่งวิทยาการ ด้านการวัดและประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ยกเว้นด้าน การนำหลักสูตร ไปใช้เท่านั้นที่ครูสังคมนาวิชามีความเห็นไม่แตกต่างกัน



อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

4. เกี่ยวกับข้อเสนอแนะของครูสังคมนตรีศึกษา เรียงตามลำดับความถี่ในแต่ละด้านสรุปได้ดังนี้

ด้านสื่อการสอนและแหล่งวิทยาการ ครูสังคมนตรีศึกษาเสนอแนะว่า ควรจัดหาอุปกรณ์การสอนวิชากฎหมาย (203) ควรจัดหาวัสดุทัศนศึกษาและการใช้แหล่งวิทยาการทางกฎหมาย (190)

ด้านครูผู้สอน ครูสังคมนตรีศึกษาเสนอแนะว่าควรส่งเสริมให้ครูผู้สอน เข้าศึกษาอบรมด้านกฎหมาย (186) การจัดอบรมครูผู้สอนควรเน้นเรื่องวิธีสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้อุปกรณ์ (121)

ด้านการวัดและประเมินผลครูสังคมนตรีศึกษาเสนอแนะว่า ควรมีการอบรมด้านวัดผล (143) ควรมีคู่มือการวัดและประเมินผลวิชากฎหมายที่สามารถนำไปใช้ได้ (126)

ด้านการบริหาร ครูสังคมนตรีศึกษาเสนอแนะว่า ควรจัดวิชากฎหมายเป็นวิชาบังคับ (103) ควรเพิ่มหน่วยการเรียนเป็น 2 หน่วยการเรียนและเพิ่มเวลาเป็น 4 คาบต่อสัปดาห์ (80)

ด้านนักเรียน ครูสังคมนตรีศึกษาเสนอแนะว่า ควรประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนเข้าใจจุดมุ่งหมายและความสำคัญของการเรียนวิชากฎหมาย

#### อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัย เรื่อง "ความคิดเห็นของครูสังคมนตรีศึกษา เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนกฎหมายในหมวดวิชาสังคมนตรีศึกษาระดับมัธยมปลาย" ผู้วิจัยได้แยกอภิปรายเป็นเรื่องความชอบ เชนของการศึกษา เรื่องนี้ ดังนี้

##### ด้านการบริหาร

เรื่องที่ครูสังคมนตรีศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหามากคือ ไม่มีการนิเทศการสอนวิชากฎหมายในโรงเรียน แสดงให้เห็นว่าครูสังคมนตรีศึกษามีปัญหาในด้านการเรียนการสอนวิชากฎหมาย ต้องการความช่วยเหลือ คำแนะนำจากผู้บริหารหรือศึกษานิเทศก์ ทั้งนี้เพราะครูสังคมนตรีศึกษาที่สอนวิชากฎหมายส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมทางด้านกฎหมายมา และวิชากฎหมาย เป็นวิชาที่ต้องใช้ครูผู้สอนที่มีความรู้ทางด้านกฎหมายโดยตรง และมีความรู้ทางวิชาครูในการถ่ายทอดให้นักเรียนเข้าใจได้ด้วย จากการเปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างครูสังคมนตรีศึกษาที่เคยได้รับการศึกษาอบรมทางด้านกฎหมายกับครูสังคมนตรีศึกษาที่ไม่เคยได้รับการศึกษาอบรมด้านกฎหมาย

พบว่าครูสังคัมศึกษาที่ได้รับการศึกษาอบรมทางด้านกฎหมาย เห็นว่าเป็นปัญหาปานกลาง แต่ครูสังคัมศึกษาที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรม เห็นว่าเป็นปัญหามาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของธงชัย ริกข์อน (2523: 92) ที่พบว่าความต้องการเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาสังคัมวิทยาของอาจารย์ส่วนใหญ่ ต้องการให้มีการอบรมและนิเทศ เนื้อหาความรู้เพิ่มเติม แสดงว่าครูสังคัมศึกษาที่ได้รับการศึกษาอบรมมีความรู้ทางด้านวิชากฎหมายและมีประสบการณ์ในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิชากฎหมายมากกว่า ครูสังคัมศึกษาที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรม สามารถแก้ไขปัญหาในการเรียนการสอนวิชากฎหมายได้ด้วยตนเองจึงเห็นว่าเรื่องนี้เป็นปัญหาปานกลาง นอกจากนี้ครูสังคัมศึกษาที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมยังเห็นว่า เรื่องผู้บริหารไม่ส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ครูสังคัมศึกษาเข้าศึกษาอบรมด้านกฎหมายเป็นปัญหาปานกลาง แต่ครูสังคัมศึกษาที่ได้รับการศึกษาอบรมด้านกฎหมาย เห็นว่าเป็นปัญหาน้อย แสดงว่าครูที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมมีความต้องการเข้าศึกษาอบรมอยู่พอสมควร

เรื่องที่ครูสังคัมศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหาน้อยคือ ผู้บริหารไม่ให้ความสำคัญแก่การเรียนวิชากฎหมาย เมื่อเปรียบเทียบกับวิชาอื่น และผู้บริหารไม่ให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรม เสริมหลักสูตร เช่น การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ทางกฎหมาย แสดงว่าครูสังคัมศึกษาเห็นว่าถึงแม้ว่าผู้บริหารจะไม่ค่อยให้ความสำคัญแก่การเรียนวิชากฎหมายหรือไม่สนับสนุนในการจัดกิจกรรม แต่ครูสังคัมศึกษายังสามารถแก้ไขปัญหาและจัดการเรียนการสอนได้ แต่เมื่อเปรียบเทียบกับความคิดเห็นของครูทั้งสองกลุ่มปรากฏว่าครูสังคัมศึกษาที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมด้านกฎหมายมีความเห็นในเรื่องดังกล่าวว่าเป็นปัญหาปานกลาง แต่ครูสังคัมศึกษาที่ได้รับการศึกษาอบรมด้านกฎหมาย เห็นว่าเป็นปัญหาน้อย แสดงให้เห็นว่าการศึกษาอบรมทางด้านกฎหมายทำให้ครูสังคัมศึกษามีความรู้ทางด้านกฎหมาย รู้จักแหล่งค้นคว้า แหล่งวิทยากรทางกฎหมายมากกว่าครูสังคัมศึกษาที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรม ส่วนเรื่องการจัดสรรงบประมาณในการจัดหาสื่อการสอนและการจัดกิจกรรมกับไม่มีการอบรมชี้แจงเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายและความสำคัญของการสอนวิชากฎหมาย แต่ครูสังคัมศึกษา เห็นว่าเป็นปัญหาปานกลาง แสดงว่าเรื่องนี้เป็นปัญหาสำหรับครูสังคัมศึกษาอยู่ แต่ครูสังคัมศึกษามีความเข้าใจความสำคัญของการเรียนวิชากฎหมายและเข้าใจปัญหาทางด้านงบประมาณของทางราชการ จึงเห็นว่า เรื่องดังกล่าวไม่ถึงกับ เป็นปัญหามาก

#### ด้านครูผู้สอน

ผลการวิจัยพบว่าความคิดเห็นของครูสังคัมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในด้านครูผู้สอนโดยส่วนรวม เป็นปัญหาปานกลาง เรื่องที่ครูสังคัมศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหาน้อยคือ ครูไม่ได้ทำโครงการสอนและกำหนดขอบเขต เนื้อหาก่อนสอน ทำให้สอนไม่ทันตามเวลาที่กำหนด แสดงว่าครูสังคัมศึกษาไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการสอนไม่ทันตามหลักสูตรและได้ทำโครงการสอนและกำหนดขอบเขตไว้พร้อมแล้ว แต่เมื่อพิจารณาในเรื่องครูไม่มีเวลาเตรียมการสอนเพราะ



ชั่วโมงสอนมากเกินไป และสอนหลายวิชา ปรากฏว่าครูทั้งสองกลุ่มเห็นว่าเป็นปัญหาปานกลาง แสดงว่าครูสังคมศึกษามีปัญหาในด้านเวลาในการเตรียมการสอนอยู่บ้างทั้งนี้อาจเกิดจากสาเหตุที่ครูสังคมศึกษาต้องสอนหลายวิชาในหมวดเดียวกัน จึงต้องใช้เวลาเตรียมการและเตรียมอุปกรณ์การสอนบ้าง สำหรับชั่วโมงสอนนั้นจากสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่าครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่มีชั่วโมงสอน 15-19 คาบ ซึ่งนับว่าไม่มากจนถึงกับทำให้ครูไม่มีเวลาว่างจนไม่ได้เตรียมการสอน แต่ครูส่วนใหญ่นอกจากทำการสอนแล้วยังมีหน้าที่พิเศษต้องปฏิบัติอีกด้วย จึงทำให้เวลาที่นำมาเตรียมการสอนต้องลดน้อยลงไปอีก จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นได้บ้าง เมื่อเปรียบเทียบระหว่างครูสังคมศึกษาทั้งสองกลุ่มนั้นปรากฏว่า เรื่องที่ครูสังคมศึกษาที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมทางด้านกฎหมายเห็นว่าเป็นปัญหามากคือ ครูมีพื้นความรู้ทางกฎหมายไม่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ธงชัย รักซ้อน (2523: 93) ที่พบว่าในด้านสถานภาพของอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมวิทยาในวิทยาลัยครูที่จบทางสังคมวิทยาโดยตรง ยังไม่มีอาจ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อาจารย์ส่วนมากคิดว่ายังไม่มีความรู้เพียงพอที่จะทำการสอน แต่อาจารย์ส่วนมากเคยเข้ารับการอบรม เกี่ยวกับวิชาสังคมวิทยา จึงพอมีประสบการณ์พอที่จะสอนวิชานี้ได้ แต่จากการวิจัยครั้งนี้พบว่าครูสังคมศึกษาผู้สอนวิชากฎหมายส่วนใหญ่เรียนจบทางด้านการสอนสังคมศึกษา และไม่เคยได้รับการศึกษาอบรมทางกฎหมาย จึงมีความต้องการเข้ารับการศึกษอบรมทางด้านกฎหมาย เพื่อนำความรู้มาใช้ในการเรียนการสอนวิชากฎหมาย เพราะวิชากฎหมายเป็นวิชาที่จะต้องใช้ความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ นอกจากจะต้องมีความรู้ทางกฎหมายสามารถอธิบายข้อกฎหมาย ตีความเกี่ยวกับถ้อยคำทางด้านกฎหมายแล้ว จะต้องมีความรู้ทางด้านวิชาครูในการถ่ายทอดให้ผู้เรียนเข้าใจ จากผลการวิจัยของ ฉวีวรรณ จันทร์รัตน์ (2522: 152) พบว่า ความคิดเห็นของอาจารย์โรงเรียนรัฐบาลกับอาจารย์โรงเรียนราษฎร์ และนักเรียนต่างมีความ เห็นเกี่ยวกับคุณสมบัติของอาจารย์ผู้สอนวิชากฎหมาย เหมือนกันว่า อาจารย์ผู้สอนวิชากฎหมายควรมีคุณสมบัติในการอธิบายและตีความในข้อกฎหมายมากที่สุด ควรผ่านการศึกษาด้านกฎหมายและอาจารย์ก็ควรจะต้องเข้าอบรมให้รู้ถึง เทคนิควิธีสอนด้วย จากข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ ได้ เสนอแนะไว้ว่า ครูสังคมศึกษาต้องการให้เปิดการอบรมครูผู้สอนวิชากฎหมายในระดับมัธยมให้ทั่วถึงและครูสังคมศึกษายังมีความ เห็นว่าผู้บริหารไม่สนับสนุนหรือส่งเสริมให้ครูสังคมศึกษา เข้าศึกษาอบรมทางด้านกฎหมาย เป็นปัญหาปานกลาง นอกจากนี้ครูสังคมศึกษาผู้สอนวิชากฎหมายยังมีความ เห็นว่า เรื่อง

ครูขาดประสบการณ์การสอนวิชากฎหมายทำให้การสอนไม่น่าสนใจเท่าที่ควร และครูไม่ค่อยศึกษาค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมในการสอนวิชากฎหมายเป็นปัญหาปานกลาง แสดงว่าในการเรียนการสอนวิชากฎหมายนอกจากครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ทางด้านกฎหมายแล้ว ประสบการณ์ในการสอนวิชากฎหมายก็เป็นเรื่องสำคัญ ครูที่ขาดประสบการณ์ในการสอนย่อมทำให้การสอนไม่น่าสนใจ โดยเฉพาะวิชากฎหมายจะต้องใช้เทคนิค วิธีการสอนที่เหมาะสมจึงจะช่วยให้ผลการเรียนได้ผลตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้การศึกษาเพิ่มเติมในการสอนวิชากฎหมายเป็นเรื่องจำเป็นที่ครูจะต้องศึกษา ค้นคว้าให้มีความรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะกฎหมายย่อมมีการแก้ไขและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งแพทริก เจ. พายไพโรวิตโต (Patrick J. Pieprovito 1976: 73-75) ได้ให้ความเห็นไว้ว่าในการเรียนวิชากฎหมายนั้น ผู้เรียนควรจะสามารถพิจารณาคำนิยามของตนเองและของสังคมแล้วนำมาไตร่ตรองว่าอะไรคือสิ่งที่ควรจะยินยอมหรือห้ามปรามในแง่กฎหมายเพื่อให้เหมาะสมกับวัย สภาพแวดล้อมในช่วงชีวิตของผู้เรียนเอง มิใช่บังคับให้ผู้เรียนยอมรับกฎเกณฑ์ที่วางไว้ก่อนและล้าสมัยไปแล้ว หากเป็นเช่นนี้อาจส่งผลให้ผู้เรียนมีทัศนคติไม่ติดต่อกฎหมาย ดังนั้นการเรียนการสอนวิชากฎหมายจึงจำเป็นต้องมีครูที่สนใจศึกษาค้นคว้าให้มีความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านกฎหมายให้ทันต่อเหตุการณ์อยู่เสมอด้วย



เรื่องที่ครูสังคมศึกษาที่ได้รับการศึกษาอบรมด้านกฎหมายเห็นว่าเป็นปัญหาน้อย แต่ครูสังคมศึกษาที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมทางด้านกฎหมายเห็นว่าเป็นปัญหาปานกลาง คือเรื่องครูไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อวิชากฎหมาย เมื่อเปรียบเทียบกับวิชาอื่น และครูไม่ค่อยศึกษาค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมทางกฎหมาย แสดงว่าครูที่ได้รับการศึกษาอบรมทางด้านกฎหมายเห็นความสำคัญของการเรียนวิชากฎหมายเท่าเทียมกับวิชาอื่นและมีการศึกษาค้นคว้าความรู้ทางกฎหมายเพิ่มเติมอยู่เสมอจึงไม่มีปัญหาในเรื่องนี้ ต่างกับครูสังคมศึกษาที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมด้านกฎหมายที่เห็นว่าเป็นปัญหาอยู่บ้าง อาจมีสาเหตุมาจากครูสังคมศึกษาที่ไม่ผ่านการศึกษาอบรมไม่รู้จักแหล่งข้อมูล คำรากกฎหมาย หรือมีความรู้พื้นฐานเพียงพอ

#### ด้านนักเรียน

ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในค่านักเรียน ส่วนใหญ่เป็นปัญหาปานกลาง เรื่องที่ครูสังคมศึกษาเห็นว่าเป็นปัญหามากคือ นักเรียนขาดความรู้พื้นฐานทางกฎหมาย ขาดทักษะในการคิด สรุปหรือตีความทางค่าน

กฎหมายด้วยตนเอง และขาดทักษะทางภาษาในการตอบปัญหาทางกฎหมาย แสดงว่า ครูสังคมนักศึกษาผู้สอนวิชากฎหมายมีความคิด เห็นว่านอกจากพื้นฐานความรู้ทางด้านกฎหมายของครูไม่เพียงพอแล้ว พื้นความรู้ทางกฎหมายของนักเรียนก็เป็นปัญหาต่อการเรียนการสอนวิชากฎหมายมากด้วย สาเหตุที่นักเรียนขาดความรู้พื้นฐานทางกฎหมายทั้งที่กฎหมายเป็นเรื่องจำเป็นและเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของทุกคน อาจมีสาเหตุมาจากนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีประสบการณ์เกี่ยวกับกฎหมายน้อยแม้ว่านักเรียนทุกคนเคยผ่านการเรียนวิชากฎหมายบังคับ ในระดับมัธยมต้นและวิชากฎหมายที่เป็นส่วนหนึ่งของวิชา ส 401 ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกฎหมาย กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายปกครอง กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ กฎหมายพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาแล้ว แต่นักเรียนอาจไม่เข้าใจกฎหมายเหล่านี้ดีพอ เพราะไม่ได้ตั้งใจเรียนหรือการสอนของครูไม่น่าสนใจ นักเรียนและครูไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนวิชาเลือกกฎหมาย ส 071 (กฎหมายที่ประชาชนควรรู้) คือการให้นักเรียนนำความรู้พื้นฐานทางกฎหมายไปใช้ในชีวิตประจำวันในฐานะพลเมืองดี และเพื่อให้เป็นพื้นฐานในการเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา ดังนั้นก่อนทำการสอน ครูควรจะทบทวนความรู้ทางด้านกฎหมายก่อนทำการสอน ครูควรแนะนำแหล่งข้อมูล หนังสือสำหรับค้นคว้าเพิ่มเติมให้กับนักเรียนด้วย เพื่อให้มีแนวทางสำหรับค้นคว้าด้วยตนเองและควรชี้แจงให้นักเรียนเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนวิชากฎหมายด้วย ในเรื่องนักเรียนขาดทักษะในการคิดสรุป ตีความทางด้านกฎหมายด้วยตนเอง และขาดทักษะทางภาษาในการตอบปัญหาทางกฎหมาย นับว่าเป็นปัญหาที่ครูสังคมนักศึกษาเห็นว่าเป็นปัญหามาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของธงชัย รักช็อน (2523: 97) ที่พบว่านักศึกษาขาดทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์แสดงความคิดเห็น ในวิชาสังคมวิทยา เพราะการเรียนการสอนวิชากฎหมายให้ได้ผลนั้นไม่ได้ใช้ความจำด้วยทฤษฎีเพียงอย่างเดียว ต้องใช้การคิด วิเคราะห์ ตีความให้เข้าใจ ความมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของกฎหมายด้วยว่ากฎหมายบทบัญญัตินั้น ๆ มีจุดมุ่งหมายให้กระทำหรืองดเว้นไม่กระทำอย่างไรจึงเป็นความผิดตามบทบัญญัติของกฎหมายนั้น ประชาชนในฐานะผู้ปฏิบัติตามกฎหมายจำเป็นต้องรู้ เพราะเมื่อกฎหมายออกมาบังคับใช้แล้วทุกคนจะต้องปฏิบัติ โดยถือหลักว่าประชาชนทุกคนต้องรู้กฎหมาย แต่ในข้อเท็จจริงมีประชาชนจำนวนมากที่ไม่รู้กฎหมายและได้กระทำการบางอย่างซึ่งมีความผิดทางกฎหมายโดยไม่ตั้งใจ หรือถูกบุคคลอื่นที่รู้กฎหมายเอารัดเอาเปรียบในการซื้อ ขาย ทำนิติกรรม สัญญา การกู้ยืม การจำนองทรัพย์สิน เป็นต้น ดังนั้นการสอนวิชากฎหมายให้ได้ผลในการนำไปใช้จะต้องให้นักเรียนเข้าใจเจตนารมณ์ของ

กฎหมาย เกี่ยวกับความมุ่งหมายของการเรียนวิชากฎหมายนี้ พอล เอ ฟรอยด์ (Paul A. Freund 1973: 363-367) ได้เสนอวัตถุประสงค์ของหลักสูตรวิชากฎหมายไว้คือ

1. หลักสูตรควรส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักใช้สติปัญญาพิจารณาวิเคราะห์เหตุผลทางจริยธรรม คือรู้จักตั้งคำถามว่า "ทำไม" ในขณะที่ศึกษา

2. หลักสูตรจะต้องช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในกระบวนการของกฎหมายอย่างแจ่มแจ้ง ว่ามิใช่เป็นเพียงตัวบทที่เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น แต่ยังมีอีกหลายสิ่งซึ่งตัวบทกฎหมายครอบคลุมไปไม่ถึง

3. หลักสูตรจะต้องมุ่งให้นักศึกษา เข้าใจความคิดหรือปรัชญาที่เป็นรากฐานของ ตัวบทกฎหมายด้วย

นอกจากนี้ นอร์แมน กรอสส์ (Norman Gross 1977: 168-169) ได้กล่าวถึง วิธีการสอนวิชากฎหมายที่ควรคำนึงไว้คือ การศึกษากฎหมายนั้นมุ่งเฉพาะตัวบทไม่ได้ ต้องรวมถึงการสำรวจ การตีความตัวบท และการนำไปประยุกต์ใช้ด้วย ตัวบทกฎหมายนั้นสะท้อนให้เห็น ค่านิยมของทั้งปัจเจกชนและกลุ่มของสังคม ดังนั้นการเข้าใจตัวบทจำเป็นต้องสามารถระบุและ ประเมินค่านิยมที่ว่าด้วย ส่วนหนึ่งของกฎหมายเป็นเรื่องที่ยังตกลงกันไม่ได้แน่ชัดว่า ในกรณีที่เกิดการพิพาทขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ข้อยุติควรจะเป็นเช่นไร น่าจะมีหลักเกณฑ์อย่างไร การศึกษากฎหมายจึงรวมถึงการศึกษาเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามความเป็นจริงจากแหล่งต่าง ๆ เช่น คำพิพากษา ผู้ศึกษากฎหมายควรเข้าใจว่ากฎหมายนั้น เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมารับใช้สังคมให้เป็นระเบียบ กฎหมายมิใช่เป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวมันเอง มนุษย์อาจปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกฎหมาย เพื่อให้รับใช้วัตถุประสงค์นั้นให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นได้ การศึกษากฎหมายจึงควรกระทำด้วยจิตใจที่สามารถวินิจฉัยผลดีผลร้ายของกฎหมายได้อย่างลึกซึ้ง มิใช่มุ่งพิจารณาแค่เพียงผิวเผินเท่านั้น

สำหรับการเรียนการสอนวิชากฎหมายในระดับมัธยมศึกษา นั้น จุดมุ่งหมายสำคัญ คือการให้นักเรียนนำความรู้พื้นฐานทางกฎหมายไปใช้ในชีวิตประจำวันในฐานะพลเมืองดี และ เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา ดังนั้นปัญหานักเรียนขาดทักษะในการคิดสรุป ตีความทางด้านกฎหมายจึงไม่ เป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การเรียนการสอนวิชากฎหมายไม่ได้ผล ความวัตถุประสงค์ ถ้าครูเข้าใจจุดมุ่งหมายของการเรียนวิชากฎหมายในระดับมัธยม และปัญหานักเรียนขาดทักษะในการคิด สรุป หรือตอบปัญหาในการเรียนการสอนวิชานั้น ๆ ไม่ได้เกิดกับนักเรียนที่เรียนวิชากฎหมายเพียงวิชาเดียว แต่มีปัญหาในการเรียนการสอนเกือบทุกวิชาและ

ในทุกระดับการศึกษา จากผลการวิจัยของ ธงชัย ริกซ็อน (2523: 97) พบว่าความคิดเห็น  
 ของอาจารย์ เกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอน วิชาสังคมวิทยาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง  
 ว่าเป็นปัญหามากคือ นักศึกษาขาดทักษะในการคิด วิพากษ์วิจารณ์และแสดงความคิดเห็น ผู้วิจัย  
 มีความเห็นว่าปัญหานักเรียนขาดทักษะในการคิดนี้สืบเนื่องมาจากการสอนของครู นับตั้งแต่  
 ในระดับประถมศึกษาที่ไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น เพราะครูส่วนใหญ่ใช้วิธี  
 สอนแบบบรรยาย เน้นการฝึกฝนด้านความรู้ความจำมากเกินไปทำให้นักเรียนไม่ได้มีโอกาสฝึกฝน  
 ทักษะในการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งฉวีวรรณ จันทรัตน์ (2522: 156) พบว่า  
 ในการสอนวิชากฎหมายนั้นอาจารย์ส่วนใหญ่ใช้วิธีการสอนแบบบรรยายและใช้หนังสือเรียน เป็น  
 หลักไม่ค่อยเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น และกาญจนา เวชยนต์ (2525: 109)  
 พบว่าครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา (ส 402) ส่วนใหญ่ใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย ธงชัย ริกซ็อน  
 (2523: 96) พบว่าอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมวิทยาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง  
 ในวิทยาลัยครู ว่าเป็นปัญหามากคือ นักศึกษาขาดทักษะในการคิด วิพากษ์วิจารณ์  
 และแสดงความคิดเห็น จากผลการวิจัยดังกล่าว สรุปได้ว่าปัญหานักเรียนขาดทักษะ  
 ในด้านการวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นทางด้านกฎหมายนั้นสาเหตุหนึ่งเกิดจากวิธีการสอน  
 ของครู และสาเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่เป็นต้นเหตุให้นักเรียนขาดทักษะในการแสดง  
 ความคิดเห็น คือวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองซึ่งส่วนใหญ่ใช้การปกครองแบบพ่อแม่  
 เป็นใหญ่ เด็กจะต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่โดยโต้แย้งหรือแสดงความคิดเห็นไม่ได้ ความเชื่อที่ว่า  
 การที่ผู้น้อยแสดงความคิดเห็นต่อหน้าผู้ใหญ่เป็นเรื่องไม่สมควร ดังจะเห็นได้จากการเข้าประชุม  
 หรือสัมมนาในระดับต่าง ๆ ผู้น้อยจะไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น ซึ่งมีอยู่มากในระบบราชการ  
 และในสังคมไทย เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวที่ไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดง  
 ความคิดเห็น เมื่อเข้าเรียนในโรงเรียนจึงไม่ค่อยมีทักษะในการคิดหรือไม่กล้าคิดวิพากษ์วิจารณ์ไปด้วย  
 ส่วนปัญหาในเรื่องนักเรียนขาดทักษะทางภาษาในการตอบปัญหาทางกฎหมายที่ครูสังคมศึกษา  
 เห็นว่าเป็นปัญหามาก สาเหตุประการหนึ่งน่าจะเกิดจากการที่นักเรียนขาดทักษะทางภาษาไทย  
 เพราะในการเรียนการสอนในโรงเรียน นักเรียนมีโอกาสฝึกทักษะในการเขียนน้อย การทดสอบ  
 หรือข้อสอบวัดผลส่วนใหญ่เป็นแบบปรนัย มีแบบอัตนัยเพียงข้อเดียวหรือสองข้อ ทำให้นักเรียนขาด  
 ทักษะทางด้านภาษา ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ครูผู้สอนในทุกวิชาควรจะช่วยมือกันแก้ปัญหา นี้ นอกจากนี้



ครูสังคมนาเห็นว่า เรื่องทัศนคติของนักเรียนต่อวิชากฎหมาย คอผู้รักษากฎหมายไม่ค้พอ นักเรียนไม่เห็นความสำคัญของการเรียนวิชากฎหมาย ไม่เต็มใจเลือกเรียนวิชากฎหมาย ขาดแรงจูงใจในการศึกษาเพิ่มเติม และจำนวนหน่วยการเรียนน้อยเกินไป เป็นปัญหาปานกลาง ซึ่งแสดงว่าครูสังคมนาเห็นว่า เรื่องเหล่านี้มีปัญหาค แต่ยังไม่มากพอที่จะให้เป็นผลเสีย ต่อการเรียนการสอน และสามารถแก้ไขได้ในระดับโรงเรียนหรือโดยครูผู้สอน

#### ด้านการนำหลักสูตรไปใช้

ผลการวิจัยพบว่า เรื่องที่ครูสังคมนาเห็นว่า เป็นปัญหามากคือ ขาดแคลนเอกสาร ประกอบหลักสูตร เพื่อใช้ในการเรียนการสอน แสดงว่าครูสังคมนามีความต้องการเกี่ยวกับ เอกสารประกอบหลักสูตรการเรียนการสอนวิชากฎหมายมาก เพราะครูสังคมนาส่วนใหญ่ ไม่ได้รับการศึกษาอบรมทางด้านกฎหมายจึงขาดความรู้ความชำนาญในด้านกฎหมาย จาก ข้อค้นพบ เกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ว่า ครูสังคมนาผู้สอนวิชา กฎหมายส่วนใหญ่ใช้วิธีการแก้ไขปัญหาคทางด้านกฎหมายด้วการศึกษาจากตำรากฎหมายด้วตนเอง และสอดคล้องกับการวิจัยของ ธงชัย รักซ้อน (2523: 91) ที่พบว่าในการเรียนการสอนวิชา สังคมนาวิชาในวิทยาลัยครู อาจารย์และนักศึกษาเห็นว่าการขาดแคลนเอกสารประกอบหลักสูตร การเรียนการสอนเป็นปัญหาคมาก ผู้วิจัยเห็นว่า เอกสารประกอบหลักสูตรการเรียนการสอนวิชา กฎหมายนั้นมีความสำคัญต่อครูผู้สอนมาก เพราะเป็นเครื่องช่วยชี้แนวทางในการสอนและช่วย ให้ประสบผลสำเร็จในการเรียนการสอน เนื่องจากวิชากฎหมายเป็นวิชาใหม่ ครูสังคมนา ส่วนใหญ่ไม่เคยด้รับการศึกษาอบรมทางด้านกฎหมาย เอกสาร ตำราทางกฎหมายในห้องสมุด ส่วนใหญ่ไม่มีหรือมีไม่เพียงพอ นอกจากนี้ครูสังคมนา ยังเห็นว่าหลักสูตรวิชากฎหมาย เขียนไว้กว้างเกินไปยากแก่การนำเนื้อหาสำคัญมาสอนให้เหมาะสมกับ เวลาและวัตถุประสงค์ ของหลักสูตรไม่เจาะจงชัด เจนยากแก่การนำมาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน เป็น ปัญหาปานกลางด้ว ย่อมแสดงให้เห็นว่า เอกสารประกอบหลักสูตรวิชากฎหมายนั้นมีความจำเป็น ต่อการเรียนการสอนวิชากฎหมายมาก เพราะจะช่วยให้ครูผู้สอนได้ใช้เป็นแนวทางในการสอน มารรา เบรเวอแมน (Mara Braverman 1977: 32-34) ได้เน้นถึงความจำเป็นในการ ให้การศึกษากฎหมายแก่ประชาชนในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพื่่อมุ่งให้ประชาชน มีความรู้ เป็นผู้พิทักษ์การปกครองระบอบนี้ไว้ การให้การศึกษาเช่นนี้จำเป็นต้องมีการวางแผน อย่างรัดกุม เสนอบทเรียนให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียนและความจำเป็นของสังค

เขาอธิบายถึงโครงการ “กฎหมายในสังคมเสรี” (Law in A Free Society Project) ซึ่งเป็นโครงการระดับชาติของสหรัฐอเมริกาซึ่งขึ้นเพื่อดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมาย หน้าที่ใหญ่ของโครงการนี้คือ ปรับปรุงหลักสูตร คิดค้นวิธีการสอน ผลิตรายการเรียนทำการฝึกหัดครู รวมทั้งการฝึกอบรมครูประจำการและผลิตครูใหม่เพื่อเข้ามาทำการสอนวิชากฎหมายโดยเฉพาะ ในประเทศไทยมีหน่วยงานด้านกฎหมายที่เปิดอบรมครูสังคมศึกษาผู้สอนวิชากฎหมายในระดับมัธยมอยู่หลายแห่ง แต่ปรากฏว่ายังไม่ทั่วถึงและไม่ตรงกับความต้องการของครูผู้เข้าอบรม เนื่องจากระยะเวลาการอบรมสั้นเกินไป และไม่สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไปใช้ได้เต็มที่ เพราะการอบรมไม่ได้เน้นถึงวิธีการใช้หลักสูตร วิธีสอน และหน่วยงานที่เป็นผู้ฝึกอบรม เป็นสถาบันการสอนวิชากฎหมายระดับอุดมศึกษาซึ่งเน้นแต่เฉพาะด้านเนื้อหาของวิชากฎหมาย

#### ด้าน เนื้อหาวิชา

ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนกฎหมายของครูสังคมศึกษาในด้านเนื้อหาวิชาส่วนใหญ่เป็นปัญห่าปานกลาง แต่เมื่อพิจารณารายชื่อปรากฏว่ามีเพียงเรื่องเดียวที่ครูสังคมศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหาน้อยคือเรื่อง เนื้อหาวิชากฎหมายไม่เป็นพื้นฐานในการเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา แสดงว่าครูสังคมศึกษาเห็นว่า เนื้อหาวิชากฎหมายที่กำหนดให้เรียนในระดับมัธยมศึกษา นักเรียนสามารถนำไปเป็นแนวทางในการเรียนต่อในคณะนิติศาสตร์ในระดับมหาวิทยาลัย แต่ครูสังคมศึกษาก็ยังเห็นว่า เนื้อหาวิชากฎหมายยากเกินไป ไม่เหมาะสมกับวัยและสติปัญญาของผู้เรียน เป็นปัญห่าปานกลางแสดงให้เห็นว่าเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาเก่านั้น เหมาะสมและใช้เป็นพื้นฐานในการเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา แต่มีปัญหาอยู่บ้างกับนักเรียนทั่วไปที่ไม่ได้เรียนต่อทางนิติศาสตร์ เกี่ยวกับหลักสูตรวิชากฎหมายในหมวดวิชาสังคมศึกษา ชั้นจี ๒ (๒๕๒๔: ๕๗) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า วิชาสังคมศึกษาควรบรรจุความรู้ทั่วไปหรือกฎหมายพื้นฐานเกี่ยวกับตนเองและผู้มีส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบุคคลในครอบครัว เพื่อน โรงเรียนและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ รอบตัว ที่คิดเช่นนั้นเพราะมองไปถึงประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศคือชาวชนบท บุคคลจำพวกนี้เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับแล้วส่วนหนึ่งจะออกไปประกอบอาชีพ การที่ต้องออกไปเผชิญต่อปัญหาของโลกภายนอกในสภาพที่ตนเองไม่พร้อม เพราะความรู้ที่น้อย ขาดประสบการณ์จึงไม่อาจดำรงชีวิตด้วยความผาสุกได้ ตรงกันข้ามแม้ความรู้ที่น้อย หากได้เรียนกฎหมายพื้นฐานไว้บ้างจะช่วยให้ดำรงชีวิตราบรื่นขึ้น หลักสูตรวิชากฎหมายพื้นฐานในสาขาสังคมศึกษาจึงควรเริ่มจากสิ่งใกล้ตัวไปหาสังคม

ภายนอกที่กว้างขวางออกไป เช่น ให้เรียนรู้พระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร เรื่องการเกิด การแจ้งเกิด การตาย การย้ายทะเบียนบ้าน พระราชบัญญัติการตั้งชื่อบุคคล ชื่อสกุล พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภคในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการซื้อขาย พระราชบัญญัติจรรยาบรรณ การทำบัตรประจำตัวประชาชน พระราชบัญญัติการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่เกี่ยวกับบุคคล ครอบครัว การซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้เช่า ถูยืม เช่าซื้อ ประมวลกฎหมายอาญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความผิดต่อความมั่นคงของชาติ ความผิดต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน เสรีภาพ ชื่อเสียง กฎหมายคุ้มครองแรงงาน และพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ นอกจากนี้ครูสังคมศึกษายังมีความเห็นว่า เรื่อง เนื้อหาวิชา กฎหมายไม่น่าสนใจต่อผู้เรียน เป็นนามธรรมยากแก่การสอนให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องได้ และเนื้อหาวิชากฎหมายมากเกินไปเมื่อเปรียบเทียบกับเวลาเรียน เป็นปัญหาปานกลาง แสดงว่า ครูสังคมศึกษา เห็น เนื้อหาวิชาที่หลักสูตรกำหนดไว้ในเวลานี้ยังไม่ค่อยเหมาะสมกับ เวลาเรียนและ หน่วยการเรียน เพราะเวลาเรียนมีเพียง 2 คาบต่อสัปดาห์ และมีหน่วยการเรียนเพียง 1 หน่วย ครูจำเป็นต้องเลือกเนื้อหาที่จำเป็นและสำคัญมาสอนให้เหมาะสมกับ เวลา และการจัดกิจกรรม ก็ทำได้น้อย ควรตัดเนื้อหาวิชาที่เคยเรียนในระดับมัธยมต้น เช่น ประวัติความเป็นมาของกฎหมาย กฎหมายปกครอง แล้วเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้นักเรียนเรียนรู้เพื่อเป็นพื้นฐานในการนำไปใช้ เพราะบางคนต้องออกไปประกอบอาชีพโดยไม่ได้ศึกษาต่อ และเกี่ยวกับเนื้อหา วิชากฎหมายนั้น โอ แอล เดวิส จูเนียร์ (O.L. Davis Jr. 1977: 33-35) กล่าวถึง ข้อควรคำนึงที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายควรให้ความสนใจ คือ

1. หลักการและเหตุผลของการเสนอหลักสูตรจะต้องได้รับการเปลี่ยนแปลง ตรวจสอบ ให้เหมาะสมอยู่เสมอ
  2. การศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายไม่ใช่การศึกษานิติศาสตร์ (การศึกษาด้านกฎหมาย) แต่เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งหมายให้นักเรียนเข้าใจวิถีชีวิตประจำวัน
  3. การปรับปรุงเกี่ยวกับวิธีสอน การผลิตตำรา การฝึกฝนครูจะต้องกระทำอยู่เสมอ
- แพทริเซีย เอ มอสเลย์ (Patricia A. Mosley 1977: 17-18) ได้กล่าวถึงการ จัด เนื้อหาวิชาเกี่ยวกับกฎหมายในโรงเรียนระดับอนุบาล เพื่อเตรียมเด็ก ๆ ให้พร้อม สำหรับการศึกษาระดับประถมว่า เด็ก ๆ ควรจะได้รับการสอนเกี่ยวกับ "กฎ" ต่อมาควรจะ

เรียน เรื่องผู้นำ ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ ดังนั้นเนื้อหาวิชากฎหมายที่หลักสูตรกำหนดให้เรียนในระดับมัธยมศึกษาควรจะได้มีการตรวจสอบในด้านความเหมาะสมกับวัย ความจำเป็นในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของผู้เรียนหลังจากได้เรียนจบจากโรงเรียนไปแล้ว

#### ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรม เสริมหลักสูตร

ผลการวิจัยพบว่า เรื่องที่ครูสังคมศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหามากคือ กิจกรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติจริงบางอย่างทำได้น้อย เพราะเสียเวลาและค่าใช้จ่ายสูง เช่น การพานักเรียนไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ การพานักเรียนไปดูการพิจารณาตัดสินของศาล แสดงว่าครูสังคมศึกษาเห็นว่า การเรียนการสอนวิชากฎหมายจะเรียนแค่เพียงความทฤษฎีหรือเรียนในตำราแต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้ จะต้องให้นักเรียนได้ศึกษาหาความรู้และประสบการณ์จากของจริง เช่น แหล่งวิทยากรทางกฎหมายต่าง ๆ แต่ในด้านการปฏิบัติแล้วย่อมทำได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากบางโรงเรียนอยู่ไกลจากแหล่งวิทยากรทางกฎหมายเกินไป หรือไม่ก็อย่าได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหาร สำหรับปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมนั้นครูสังคมอาจจะแก้ไขโดยวิธีการให้นักเรียนมีส่วนช่วยในการสมทบทุนในการจัดกิจกรรม เช่น ช่วยออกค่ารถในการพาไปทัศนศึกษานอกสถานที่ แต่การนำความรู้จากแหล่งวิทยากรในชุมชนมาสู่ห้องเรียนนั้นทำได้หลายวิธีคือ นอกจากการนำห้องเรียนไปสู่ชุมชน โดยการนำนักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่แล้ว สามารถนำความรู้จากชุมชนเข้ามาสู่ห้องเรียนได้ ซึ่ง ลี อะเบทแมน และคณะ (Lee Arbetman and Other 1979: 103-107) ได้แนะนำวิธีการนำบุคคลากรทางกฎหมายมาให้ความรู้แก่นักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ 3 วิธี คือ

1. เน้นให้บุคคลที่ เชิญมา เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้แผนการเรียนที่ผู้สอนวางไว้แล้ว สหบูรณ์ยิ่งขึ้น
2. เสนอให้นักศึกษากฎหมาย เข้ามาสอนนักเรียน เป็นระยะเวลาประจำ โดยทำงานควบคู่ไปกับครูผู้สอน
3. สนับสนุนให้ผู้เรียนได้มีกิจกรรมในสถานการณ์จริงทางกฎหมาย เช่น ในศาล โดยอยู่ในความควบคุมดูแลของผู้ที่อยู่ในวงการกฎหมายจริง ๆ

นอกจากนี้ครูสังคมศึกษายังเห็นว่า เรื่อง ขาดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนวิเคราะห์หรือแก้ไขปัญหากฎหมายด้วยตนเอง ว่า เป็นปัญหามาก และครูสังคมศึกษาเห็นว่า เรื่องขาดการเตรียมการและวางแผนการจัดกิจกรรมไว้ล่วงหน้า ขาดความร่วมมือจากครูและนักเรียนในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ขาดอุปกรณ์ เครื่องมือ

ในการอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม เป็นปัญหาปานกลาง แสดงให้เห็นว่าปัญหาการจัดกิจกรรมในการเรียนการสอนและกิจกรรม เสริมหลักสูตรนั้นมีปัญหามากมายในหลาย ๆ ด้าน ในการเรียนการสอนวิชากฎหมายในโรงเรียนจึงไม่ค่อยมีการจัดกิจกรรมกันมากนัก ทั้งที่กิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการช่วยส่งเสริมให้นักเรียนได้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทเรียนดีขึ้น เพราะได้ลงมือปฏิบัติ นอกจากนี้ผลที่ติดตามมาอีกอย่างหนึ่งคือ การฝึกให้นักเรียนได้รับฝึกหัดชอบในการร่วมมือกันทำงาน และรู้จักแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวิชากฎหมายยังจัดกันได้น้อย

ผลการวิจัยยังพบว่า ครูสังคมศึกษาเห็นว่าเรื่องการนำวิธีสอนที่ให้นักเรียนค้นคว้าด้วยตนเอง เช่น วิธีการแก้ปัญหา หรือแบบสืบสอย มาใช้สอนวิชากฎหมายทำได้ยาก เพราะเวลาน้อย และนักเรียนมีพื้นฐานความรู้ทางกฎหมายไม่เพียงพอเป็นปัญหามาก แสดงว่าวิธีสอนกฎหมายที่น่าสนใจเหมาะสมกับบทเรียน วัยของนักเรียน มีส่วนช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างดี แต่จากสภาพของผู้ตอบแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้พบว่า ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ใช้วิธีสอนแบบบรรยายเป็นส่วนใหญ่ การใช้วิธีการสอนแบบสืบสอยหรือแบบแก้ปัญหานั้น ครูจะต้องเตรียมทุกอย่างให้พร้อม ทั้งตัวครู นักเรียน อุปกรณ์ เอกสารประกอบการศึกษาค้นคว้า แต่จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมในการจัดการเรียนการสอนวิชากฎหมายเท่าที่ควร ครูผู้สอนไม่เคยได้รับการศึกษาอบรมด้านกฎหมาย อุปกรณ์การสอน เอกสาร ตำรา เกี่ยวกับกฎหมายยังมีน้อย ผู้วิจัยเห็นว่าสภาพการเรียนการสอนวิชากฎหมายในห้องเรียนในปัจจุบันอาจจะยังไม่พร้อมที่จะใช้วิธีการสอนแบบที่กล่าวมานี้ และครูสังคมศึกษาบางคนอาจจะไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีสอนแบบสืบสอยเพียงพอที่จะทำการสอนให้ได้ผลตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนได้ จึงไม่ค่อยได้ใช้วิธีสอนแบบนี้ และมีความเห็นว่าเป็นปัญหามาก แต่อย่างไรก็ตาม ครูสังคมศึกษาสามารถใช้วิธีการสอนแบบอื่น ๆ นอกจากวิธีสอนแบบบรรยายได้

พี โทนี เกรแฮม และพอล ซี โคลน์ (P. Tony Graham and Pual C. Cline 1981: 30-33) ได้แนะนำวิธีการสอนเกี่ยวกับกฎหมายแก่เด็กนักเรียนในชั้นประถมไว้หลายวิธีด้วยกัน เขายืนยันว่ามีเรื่องราวในชีวิตประจำวันของเด็ก ๆ หลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายในแง่ใดแง่หนึ่ง การเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายของเด็ก ๆ เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากผู้สอนสามารถเลือกสอนในหัวข้อที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันของเด็ก ๆ นอกจากนี้เขายังเสนอวิธีสอนซึ่งจะช่วยให้นักเรียนน่าสนใจยิ่งขึ้นโดยจำแนกออกเป็นวิธีที่เหมาะสมกับเด็ก



ในระดับอนุบาลจนถึงระดับชั้นปีที่ 3 จากระดับชั้นปีที่ 3 ถึงปีที่ 7 เช่น การเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ อภิปรายถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระเบียบของห้องเรียนและช่วยกันตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นเอง การพาเด็ก ๆ ไปเยี่ยมชมสถานีตำรวจ สำหรับเด็กในระดับชั้นปีที่ 4 ถึงปีที่ 7 เขาแนะนำให้สอนกฎหมายอาญา กฎหมายมหาชน กฎหมายพิทักษ์ผู้บริโภค กิจกรรมการสอนที่น่าสนใจในชั้นนี้ ได้แก่ การเล่นเกมสถานการณ์ในศาล การเชิญบุคคลในวงการกฎหมายมาสอบถามโดยกำหนดรายละเอียดเรื่องที่จะสอนไว้ล่วงหน้า จะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนวิชากฎหมายนั้นไม่ได้จำกัดอยู่กับวิธีการสอนวิธีใดวิธีหนึ่ง ครูผู้สอนจะต้องใช้ความพินิจพิจารณา เลือกใช้วิธีที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ เนื้อหาวิชา พื้นความรู้ วัยและสติปัญญาของนักเรียนด้วย

#### ด้านสื่อการสอนและแหล่งวิทยาการ

ผลการวิจัยพบว่า เรื่องที่ครูสังคมศึกษาเห็นว่า เป็นปัญหามากคือ โรงเรียนมีอุปกรณ์การสอนวิชากฎหมายน้อย และห้องสมุดโรงเรียนมีหนังสือ วารสาร เอกสารที่ให้ความรู้ทางกฎหมายน้อย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของฉวีวรรณ จันทร์เด่น (2522: 159) ที่พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ขาดอุปกรณ์และสื่อการสอนวิชากฎหมายและแม้ว่าโรงเรียนส่วนใหญ่มีห้องสมุด แต่ไม่ได้จัดหนังสือประกอบการเรียนวิชากฎหมาย วารสารกฎหมาย หรือมุมหนังสือวิชากฎหมายไว้ และยังได้เสนอแนะไว้ว่าควรจะได้มีการส่งเสริมให้มีแหล่งวิทยาการในโรงเรียน เช่น ห้องสมุด ห้องวิชาการ มุมหนังสือให้เพียงพอกับความต้องการของครูและนักเรียนเกี่ยวกับความสำคัญของห้องสมุดวิชากฎหมายนั้น พิชัยศักดิ์ ทรยางกูร (2514: 128-137) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ปัญหาประการหนึ่งของการศึกษากฎหมายแบบลงมือปฏิบัติคือ การขาดแคลนหนังสือ ตำรา การมีสถาบันการศึกษากฎหมายแล้วไม่มีห้องสมุดนั้น เป็นไปไม่ได้ การสร้างนักกฎหมายที่ไม่มีความรู้ทางปฏิบัติ ไม่เข้าใจปัญหาเชื่อมโยงระหว่างกฎหมายกับกระบวนการอื่นในทางเศรษฐกิจสังคมก็มีอันตรายทัดเทียมกับการที่สถาบันการศึกษาไม่มีห้องสมุด การที่จะให้นักศึกษากฎหมายลงมือปฏิบัติได้นั้น ต้องมีความรู้กว้างขวางพอสมควรซึ่งจะทำได้จากห้องสมุด ห้องสมุดจึงเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่าห้องสมุดมีความสำคัญต่อการเรียนวิชากฎหมาย แต่เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น เพราะสื่อการสอนอื่น ๆ ในห้องเรียนยังมีอีกมากและสามารถนำมาใช้ได้

ครูสังคมศึกษายังมีความ เห็นว่า เรื่องหนังสือเกี่ยวกับกฎหมายที่มีอยู่ในห้องสมุด

โรงเรียน เป็นหนังสือระดับสูงอ่าน เข้าใจยาก และหนังสือแบบ เรียนเขียนด้วยภาษาที่ยากเกินวัย และสติปัญญาของนักเรียน หนังสือแบบ เรียนมีรายละเอียดน้อยเกินไป คำนิยามศัพท์ไม่ชัดเจนพอ



เป็นปัญหาปานกลางด้วย จากการสัมภาษณ์ครูสังคัมศึกษาส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า หนังสือแบบเรียนวิชากฎหมายที่ใช้ในระดับมัธยมนั้นมีอยู่หลายเล่มและมีผู้เขียนหลายคน การเลือกใช้ขึ้นอยู่กับครูผู้สอนว่าจะเลือกใช้ของใคร หนังสือส่วนมากแต่งโดยนักกฎหมายหรืออาจารย์ที่สอนกฎหมายในระดับมหาวิทยาลัย การเขียนใช้ภาษาที่เหมาะสมสำหรับผู้เรียนกฎหมายในระดับมหาวิทยาลัย ครูสังคัมศึกษาให้ความเห็นว่าควรจะมีการประชุมสัมมนาวางหลักเกณฑ์ กำหนดขอบเขตเนื้อหาในการเขียนตำราเรียนกฎหมายในระดับมัธยม และควรมีคู่มือครูหรือแบบทดสอบสำหรับให้นักเรียนฝึกตอบปัญหากฎหมายด้วย

นอกจากนี้ครูสังคัมศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้เกี่ยวกับการจัดหาสื่อการสอนวิชากฎหมายว่า ควรขอความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่เปิดสอนคณะนิติศาสตร์ เพื่อจัดทำสไลด์ เทปโทรทัศน์ ภาพยนตร์เกี่ยวกับการพิจารณาคดีของศาล การแสดงบทบาทสมมติในปัญหากฎหมายต่าง ๆ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า วิชากฎหมายเป็นนามธรรมยากแก่การสอนให้นักเรียนเข้าใจได้ ถ้าขาดอุปกรณ์การสอน โดยเฉพาะอุปกรณ์การสอนในด้านสไลด์ทัศนศึกษาและของจริง เช่น แบบคำร้องต่าง ๆ ตัวอย่างคำพิพากษาของศาล ภาพยนตร์เกี่ยวกับการพิจารณาคดีของศาล คำรากกฎหมายและเอกสารประกอบ ครูสังคัมศึกษาสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนในห้องเรียนได้โดยการทำเองหรือขอความร่วมมือช่วยเหลือจากหน่วยงานทางกฎหมายในห้องอื่น เช่น ที่ว่าการอำเภอ ศาล สถานคำรวจ ขอเอกสารหรือตัวอย่างแบบคำร้องต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอน

#### ด้านการวัดและประเมินผล

ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคัมศึกษาเห็นว่าเรื่องที่เป็นปัญหามากคือ นักเรียนขาดทักษะในการตอบข้อสอบกฎหมายแบบบรรยายหรือใช้เหตุผล ในเรื่องนี้จะเห็นได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากนักเรียนขาดทักษะในการคิด สรุป ตีความหรือวิพากษ์วิจารณ์ ปัญหาทางด้านกฎหมายด้วยตนเอง เพราะการวัดผลในปัจจุบันครูผู้สอนจะใช้ข้อสอบวัดผลแบบปรนัยเป็นส่วนใหญ่ ทำให้นักเรียนไม่ค่อยมีโอกาสดูใช้เหตุผลในการตอบข้อสอบแบบบรรยายหรือมีก็น้อยมาก เพราะข้อสอบแบบอัตนัยจะมีเพียงข้อเดียวหรือสองข้อ คะแนนในแต่ละข้อจะมีเพียงไม่กี่คะแนนทำให้นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ตอบข้อสอบแบบอัตนัย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ธงชัย รัชชอน (2523 : 100) ที่พบว่าในการเรียนการสอนวิชาสังคัมวิทยาในวิทยาลัยครู ข้อสอบที่ให้ผลดีที่สุดในการ

วัดผลของนักศึกษาคือข้อสอบแบบอัตนัยและปรนัยปนกัน ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการเรียนการสอน กฎหมายในระดับมัธยมศึกษาเน้นมีจุดมุ่งหมายในการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย มิใช่เป็นผู้ใช้กฎหมายอย่างนักนิติศาสตร์ หรือทนายความที่จะต้องใช้การตีความหรือการบรรยายเกี่ยวกับกฎหมาย ดังนั้นการวัดผลและประเมินผลในระดับนี้ ครูผู้สอน อาจจะใช้ข้อสอบแบบบรรยายประกอบบ้างในบาง เนื้อหาที่จำเป็น หรือการให้เหตุผลสั้น ๆ การวัดผลที่สำคัญอีกด้านหนึ่งคือการวัดผลด้านการปฏิบัติหรือการนำความรู้ทางกฎหมายไปใช้ ครูสังคมศึกษาอาจวัดจากการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนที่มีต่อกฎระเบียบของโรงเรียน ขณะอยู่ในโรงเรียน การปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง กฎจราจร ขณะที่อยู่นอกห้องเรียน คณะแผนกปฏิบัติควรจะมีสัดส่วนพอ ๆ กันกับภาคทฤษฎี เพราะผู้รู้กฎหมายนั้นจะมีประโยชน์ในการนำไปใช้เท่านั้น นอกจากนี้ทุกฝ่ายในโรงเรียนก็มีส่วนร่วมในการวัดผลของนักเรียนได้ เช่นกัน เช่น ฝ่ายปกครอง ครูประจำชั้น ฝ่ายกิจกรรม สามารถสังเกตการประพฤติปฏิบัติของนักเรียนในการเคารพหรือฝ่าฝืนกฎระเบียบต่าง ๆ และประการสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างที่ดีของครูในการปฏิบัติและเคารพกฎหมายจะช่วยนำและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนไปในทางที่ดีและช่วยให้ผลการเรียนกฎหมายได้ผลตามวัตถุประสงค์เป็น อย่างมาก นอกจากนี้ครูสังคมศึกษายังเห็นว่า เรื่องครูขาดความรู้เกี่ยวกับ เทคนิคการวัดผลแบบต่าง ๆ และการวัดและประเมินผลไม่ครบตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื่องจากเวลาไม่พอ เป็นปัญหาปานกลาง และครูสังคมศึกษายังให้ข้อ เสนอแนะว่าควรจัดการอบรม เกี่ยวกับการวัดและ ประเมินผล ในวิชากฎหมายกับควรมีคู่มือครู เกี่ยวกับการวัดผลวิชากฎหมายที่สามารถนำไปใช้ได้ ด้วย อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีความ เห็นว่าการวัดและประเมินผลวิชากฎหมายนั้นสามารถวัดได้ ตลอดเวลา เพราะวิชากฎหมายเป็นวิชาที่เรียนแล้วต้องนำไปปฏิบัติจึงจะบรรลุวัตถุประสงค์ ของการเรียนการสอน

#### ข้อเสนอแนะ

##### ข้อเสนอแนะสำหรับกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. กระทรวงศึกษาธิการควรจัดทำคู่มือ เอกสารประกอบหลักสูตร เอกสารเกี่ยวกับ เทคนิควิธีสอนกฎหมาย การใช้อุปกรณ์การสอน การจัดกิจกรรมและแนวทางการวัดผลวิชา กฎหมายแจกจ่ายให้ครูผู้สอนอย่างทั่วถึงทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

2. กระทรวงศึกษาธิการควรพัฒนาหลักสูตร โดยบรรจุเนื้อหาวิชากฎหมายที่จำเป็นต่อการใช้ในชีวิตประจำวัน โดยจัดเวลาและหน่วยการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา และจัดให้เป็นวิชาบังคับ เพื่อให้นักเรียนทุกแผนการเรียนได้เรียน

3. กระทรวงศึกษาธิการควรจัดโครงการอบรมครูผู้สอนวิชากฎหมาย โดยวางโครงการให้มีการอบรมทุกปีในตอนปิดภาคเรียน และอบรมตามเนื้อหาวิชาในหลักสูตร วิธีสอน การจัดกิจกรรม การใช้อุปกรณ์การสอน และการวัดและประเมินผล และให้ผู้ที่เข้าอบรมสามารถเบิกค่าใช้จ่ายในการอบรมได้ ระยะเวลาการอบรมอย่างน้อยหนึ่งสัปดาห์

4. กระทรวงศึกษาธิการควรปรับปรุงตำราใหม่ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยให้ผู้ที่มีความรู้ทางกฎหมายและวิชาครูร่วมกันเขียน ควรใช้ภาษาที่ง่ายเหมาะสมกับวัยของนักเรียน ศัพท์ทางกฎหมายจะต้องมีคำนิยาม และยกตัวอย่างประกอบ

#### ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารโรงเรียน

1. ควรส่งเสริมครูผู้สอนวิชากฎหมาย เข้าศึกษาอบรมทางด้านกฎหมายให้มากขึ้น เช่น ในมหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภาคนอกเวลา เพราะโรงเรียนจะได้ประโยชน์ในการเรียนการสอนวิชากฎหมาย เพราะการเรียนวิชากฎหมายจำเป็นจะต้องใช้ครูที่มีความรู้ทางด้านกฎหมายอย่างแท้จริง

2. ผู้บริหารควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดหาตำรา เอกสาร อุปกรณ์การสอน วิชากฎหมายให้แก่โรงเรียนให้มากขึ้น ควรอำนวยความสะดวกในการติดต่อเชิญวิทยากร การขอยืมอุปกรณ์จากหน่วยงานอื่น การพานักเรียนไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ เพราะเป็นการส่งเสริมให้การเรียนวิชากฎหมายได้ผลดียิ่งขึ้น

3. ส่งเสริมให้มีแหล่งวิชาการในโรงเรียน เช่น ห้องสมุด มุมหนังสือกฎหมาย ชุมชมกฎหมาย การตอบปัญหาและข้อข้อใจทางกฎหมาย และเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าร่วมในการร่างกฎ ระเบียบของโรงเรียนในบางกรณี

#### ข้อเสนอแนะสำหรับครูผู้สอนวิชากฎหมาย

1. ควรปรับปรุงตนเองด้วยการศึกษาหาความรู้ทางกฎหมายด้วยการศึกษาด้วยตนเอง หรือเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยเปิดต่าง ๆ พัฒนาการสอนให้ทันสมัยและน่าสนใจ ควรนำแหล่งวิทยากรในชุมชน เข้ามาช่วยในการเรียนการสอนให้มากขึ้น ,

2. ครูควรฝึกให้นักเรียนมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อการปฏิบัติตามกฎหมาย โดยการปฏิบัติตามกฎหมายของโรงเรียน

3. ครูควรประเมินผลนักเรียนให้ครบทั้งด้านความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ และทักษะทางกฎหมาย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชากฎหมายในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการทดลองใช้วิธีสอนวิชากฎหมายแบบต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียนรู้โดยวิธีสอนที่แตกต่างกัน

3. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชากฎหมายของนักเรียนที่มีภูมิหลังทางด้านอายุ เพศ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย